

NASR b. MÜZÂHİM

(نصر بن مزاحم)

Ebü'l-Fazl Nasr b. Müzâhim b. Seyyâr
el-Minkarî et-Temîmî
(ö. 212/827-28)**İlk dönem İslâm tarihçisi.**

120 (738) yılında Kûfe'de doğdu; gençliğinde Bağdat'a yerleşerek babası gibi atarlık yaptı. Süfyân es-Sevrî, Şu'be, Habîb b. Hassân ve Yezîd b. İbrâhîm et-Tüsterî başlıca hocalarıdır. Önde gelen öğrencileri arasında oğlu Hüseyin b. Nasr ile İbn Şâzân en-Nîsâbü'rî, Nûh b. Habîb el-Kumîsî ve Ebü's-Salt el-Herevî yer alır. Kaynaklarda gulât-ı Şîa'dan ve Râfizî olduğu, haktan saptığı kaydedilmektedir. Hadis münakitleri tarafından eleştirilmiş, rivayet ettiği hadis ve haberlerde çokça hata bulunduğu, sika ve emin sayılmayacağı belirtilmiştir. Ancak İbn Hibbân onu güvenilir râvilerin isimlerinin yer aldığı *es-Şikâ'î*'na dahil etmiş, İbn Ebü'l-Hadîd kendisinden "rivayeti sahih, hüccet ve güvenilir bir kişi" diye bahsetmiştir.

Nasr b. Müzâhim, araştırmalarını Sıfîn Savaşı'na ayıran İslâm tarihçilerinin ilkleri arasında Ebü Mihnef Lût b. Yahyâ (ö. 157/773-74) ve İbn Selîm el-Ezdî'den (ö. 170/786) sonra gelir; aynı konu üzerinde eser veren Vâkıdî onun çağdaşdır. Nasr b. Müzâhim'in günümüze parçalar halinde intikal eden yegâne eseri bu savaşla ilgili eldeki en eski metni oluşturan *Kitâbü Vağ'ati Şifîn*'dir. Kitabı ilk defa Ferecülâh Kâşânî *Kitâbü Şifîn şerhu ğazâti emîri'l-mü'mînîn* adıyla 1301 (1884) yılında litografi tekniğiyle Tahran'da, 1340'ta (1921) Beyrut'ta yayımlamıştır. Daha sonra eser, Abdüsselâm Muhammed Hârûn tarafından yeniden incelenerek bir giriş ve notlar ilâvesiyle neşredilmiştir (Kahire 1365). Abdüsselâm Muhammed Hârûn eseri basıma hazırlarken birinci baskıyı kendi neşrine temel metin olarak almış, Nasr b. Müzâhim'in Taberî'nin *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, Abdülkâdir el-Bağdâdî'nin *Hizânetü'l-edeb* ve İbn Ebü'l-Hadîd'in *Şerhu Nehci'l-belâğâ*'sındaki rivayetlerinden de yararlanarak kitabı bir anlamda yeniden oluşturmuştur. Bu neşrin daha sonraki baskıları yine Kahire'de gerçekleştirilmiştir (1382/1962, 1401/1981). Nasr'ın üslûbu daha çok şiir, anekdotlar ve hitabelerin yer aldığı eyyâmü'l-Arab ve kıssa yazarlarının üslûbuna benzer. Rivayet ettiği haberler için isnad oluşturma ve tarih belirtme yoluna gitmemiştir. Onun

Muâviye b. Ebü Süfyân'a ve Emevîler'e karşı olan temayüllerini gizlemediği görülmür. Nasr b. Müzâhim'in günümüze ulaşmayan diğer eserleri de şunlardır: *Kitâbü'l-Gârât*, *Mağtelü Hucr b. 'Adî*, *Kitâbü'l-Cemel*, *Mağtelü'l-Hüseyn b. 'Alî*, *Ahbârü'l-Muhtâr eş-Şekafî*, *Kitâbü'l-Menâkıb*, *Ahbârü Muhammed b. İbrâhîm ve Ebi's-Serâyâ*, *Kitâbü'n-Nehrevân*.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 138; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XIII, 282 vd.; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, VI, 157; Brockelmann, *GAL*, I, 313; *Suppl.*, I, 214; a.m.f., "Nasr ibn Muzâhim, der älteste Gescichtsschreiber der Schia", *Zeitschrift für Semiotik*, IV, Leipzig 1926, s. 1-23; Sezgin, *GAS* (Ar.), I/2, s. 137-138; Hüseyin Hasan, *A'lâmü Temîm*, Beyrut 1980, s. 545; Hasan es-Sadr, *Te'sisü's-Şîa*, Beyrut 1401/1981, s. 237; Şâkir Mustafa, *et-Târîhu'l-Arabî ve'l-mü'errîhün*, Beyrut 1983, I, 182; Hüseyin b. Kâsım b. Muhammed en-Nuaymî – Hamza b. Hüseyin b. Kâsım en-Nuaymî, *İstidrâkât 'alâ Târîhi't-türâsi'l-Arabî*, Cidde 1422, VI, 138-139; C. E. Bosworth, "Nasr b. Muzâhim", *EJ²* (Fr.) VII, 1017.

MUSTAFA ZEKİ TERZİ

NASR b. SEYYÂR

(نصر بن سيار)

Ebü'l-Leys Nasr b. Seyyâr b. Râfî'
el-Kinânî el-Leysî
(ö. 131/748)**Emevîler'in son Horasan valisi.**

46'da (666) doğdu. Mudarî Kinâne'nin kollarından Benî Leys'e mensuptur. Hakkındaki ilk bilgiler, 86'da (705) Kuteybe b. Müslim'in maiyetinde iken Horasan ve Mâverâünnehir fetihlerinde gösterdiği başarılarla ilgilidir. 106'da (724-25) Müslim b. Saîd el-Kilâbî'nin Fergana seferi öncesinde orduya katılmayı reddeden Rebîa ve Ezd kabilelerini ikna etti ve zafer kazanılmasında etkili oldu. 110'da (728-29) Semerkant, kısa süre sonra da Belh valiliğine getirildi. 113'te (731) Cüneyd el-Mürri'nin Semerkant'ı alışı sırasında İslâm ordusunun Türkler ve Soğdlar karşısında hezimeye uğramaktan kurtarılmasında önemli rol oynadı. 119'da (737) Esed b. Abdullah el-Kasrî'nin Huttel seferinde görev aldı ve onun ölümünden sonra Horasan valiliğine tayin edildi (Receb 120 / Temmuz 738).

Nasr, Horasan'da selefinin körüklediği kabile çekişmelerini büyük ölçüde sona erdirdi ve sağladığı istikrarla yeni fetihlere zemin hazırladı. 121'de (739) bir kısmı üç dört yıl önce elden çıkmış olan Mâverâünnehir'e seferler düzenledi ve Semerkant'ı Soğdlar'dan geri alıp 20.000 kişilik

ordusuyla Üşrûsene (Uşrusana) üzerinden Şâş'a kadar ilerledi. Mürcî isyancı Hâris b. Süreyc tarafından da desteklenen Türk kumandanı Kürsülü'ü ele geçirerek öldürttü. Barış isteyen Şâş hâkimiyle Hâris b. Süreyc'i ülkesinden çıkarması şartıyla anlaşma yapması üzerine Hâris Fârâb'a kaçtı. Nasr da Fergana'yı barış yoluyla teslim alıp Seyhun'u geçmeden geri döndü. Nasr, Mâverâünnehir'i tekrar hâkimiyet altına aldıkdan sonra bölgede istikrarı sağlamaya ve ekonomiyi canlandırmaya çalıştı. Bu arada eyalet merkezini bölgedeki diğer şehirlere uzak olan Belh'ten Merv'e nakletti ve önemli bir vergi reformu yaparak mevâliden cizye alınmasına nihayet verdi. Bu vergiyi 30.000 kadar mühtediden kaldırırken daha önce muaf tutulan 80.000 zimmîye yükledi. Ayrıca haracı arazileri sınıflara ayırıp farklı miktarlarda vergi koydu. Türkler'le birlikte kendilerine karşı savaşmış olan isyancı Soğdlar'ın topraklarına dönmelerine izin verdi. 123 (741) yılında tarımı güçlendirmek için düzenlemeler yaptı ve Çin'e ticarî ilişki kurmak amacıyla bir heyet gönderdi.

Irak Valisi Yûsuf b. Ömer es-Sekafî 123'te (741) halifeye başvurarak çok yaşlandığını, gözlerinin iyi görmediğini ve sefere çıkamadığını söylediği Nasr'ın valilikten alınmasını önerdi. Fakat Nasr'ı iyi tanıyan ve ona güvenen Hişâm b. Abdülmelik bunu kabul etmedi. Hişâm'dan sonra tahta çıkan II. Velîd de Nasr'ı görevinde bıraktı; ancak Nasr'ı çekemeyen Yûsuf b. Ömer'in para vaadi karşılığında Horasan'ın tekrar Irak vilâyetine bağlanmasına razı oldu. Böylece Nasr'ı emri altına alan Yûsuf b. Ömer onu görevinden uzaklaştırmayı planlarken halifenin öldürülmesi sebebiyle bunu başaramadı. Nasr yeni halife III. Yezîd zamanında da yerini korudu ve tekrar ekonomik konularla ilgilenmeye başladı; bu arada Çin'e yeni bir ticaret heyeti gönderdi (126/744).

Valiliğinin altıncı yılında Cüdey' b. Ali el-Kirmânî el-Ezdî'nin Mühellebîler'in intikamını almak bahanesiyle, fakat aslında asker ücretlerinin nakit yerine kıymetli eşya ile ödenmesinden dolayı başlattığı isyanla karşılaşan ve onun yanı sıra Hâris b. Süreyc'le de uğraşmaya devam eden Nasr, onların birleşik kuvvetlerinin karşısında tutunamayarak Merv'den Nişâbur'a çekilmek zorunda kaldı. Ancak bu sırada birbirlerine düşen âsiler arasında çıkan savaşta Cüdey' Hâris'i, daha sonra da Hâris'in oğlu Cüdey'i öldürdü; böylece Nasr Merv'i tekrar ele geçirdi (129/747).

129 yılının sonlarında (747 sonbaharı) Ebû Müslim-i Horasânî kuvvetlerinin süratle artması Horasan'da kendi aralarında savaşmakta olan Arap kabilelerini ona karşı birleştirmiş, Ali b. Cüdey' ve Şeybân b. Seleme el-Harûrî gibi isyancılar Nasr'la ittifak kurmuşlardı. Ancak Ebû Müslim, babasını Nasr'ın öldürttüğüne inandığı Ali'nin ittifaktan ayrılıp kendisine katilmesini sağladı ve birlikle Nasr'ın üzerine yürüdüler. Merv'i onlara bırakmak zorunda kalan Nasr (9 Cemâziyelevvel 130 / 15 Ocak 748), sırasıyla Serahs, Tûs ve Nişâbur'a çekildi. Tûs'u ele geçiren Abbâsî nakib ve kumandanlarından Kahtâbe b. Şebîb, kendisini durdurmaya çalışan Nasr'ın oğlu Temîm'i yenip öldürdükten sonra Nişâbur'a yöneldi. Bunu duyunca Kûmis'e, halifenin emriyle Irak Valisi Yezîd b. Ömer'in gönderdiği ordunun Kahtabe tarafından hezimete uğratılmasının ardından Rey'e çekilen Nasr orada hastalandı ve Hemedan'a götürülürken Sâve'de öldü (12 Rebûllevvel 131 / 9 Kasım 748).

Kaynaklarda ihtiyatlı, siyaseti iyi bilen, cömert, fesahat ve belâgat sahibi başarılı bir vali olarak tanıtılan Nasr'ın Horasan'da o döneme kadar görülmemiş bir refah sağladığı kaydedilmektedir. Vergi reformu ve imar faaliyetleri yanında divan defterlerini Pehlevîce'den (Orta Farsça) Arapça'ya çevirtmiştir. Aynı zamanda şair olan Nasr'ın şiirleri, Abdullah el-Hatîb tarafından derlenerek *Dîvânü Nasr b. Seyyâr* adıyla yayımlanmıştır (Bağdat 1972).

BİBLİYOGRAFYA :

Halîfe b. Hayyât, *et-Târîh* (Ömerî), s. 359, 366, 370, 388-391, 396-397; Belâzürî, *Fütüh* (Fayda), bk. İndeks; a.m.f., *Ensâbü'l-esrâf* (nşr. Mahmûd Firdavs el-Azm), Dimaşk 1998-2000, III, 133, 136, 144-153; X, 28-29; Ya'kûbî, *Târîh*, s. 312, 326, 332-333, 340-342; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), bk. İndeks; Nerşahî, *Târîhu Buḥârâ* (trc. ve nşr. Emîn Abdülmecîd Bedevî – Nasrullah Mübeşşir et-Tîrâzî), Kahire 1385/1965, s. 21, 24, 89-90; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukutu* (trc. Fikret İşiltan), Ankara 1963, s. 216-219, 225-233, 251-256, ayrıca bk. İndeks; M. A. Shaban, *The Abbasid Revolution*, Cambridge 1970, s. 92, 103, 108, 117-118, 123-137; E. L. Daniel, *The Political and Social History of Khurasan under Abbasid Rule, 747-820*, Minneapolis 1979, s. 44-58, 74-86; V. V. Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan* (haz. Hakkı Dursun Yıldız), İstanbul 1981, s. 247-253; Mehmet Yıldırım, *Nasr b. Seyyâr ve Zamanı* (yüksek lisans tezi, 1990), EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Yusuf Kısa, *Nasr b. Seyyâr ve Emevîlerin Yıkılışı Yıllarında Türk Yurtlarının Siyasî Durumu* (yüksek lisans tezi, 1994), SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Nahide Bozkurt, *Oluşum Sürecinde Abbasi İhtilali*, Ankara 2000, bk. İndeks; Osman Aydın, *Fethinden Sâmânîler'in Yıkılışına Kadar (93-389/711-999) Semerkant Tarihi* (doktora tezi, 2001), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü,

sü, s. 251-262, 269-280; H. A. R. Gibb, *Orta Asya'da Arap Fetihleri* (trc. Hasan Kurt), Ankara 2005, s. 82-103, 106-112; Muhammed b. Nâsir b. Ahmed, "Nasr b. Seyyâr ve eşeruhû fi Bilâdi-ş-şark", *Mecelletü Câmî'ati'l-İlmâm Muḥammed b. Su'ûd el-İslâmiyye*, sy. 25, Riyad 1420/1999, s. 437-562; K. V. Zetterstéen, "Nasr b. Sayyâr", *IA*, IX, 107-109; C. E. Bosworth, "Nasr b. Sayyâr", *El²* (İng.), VII, 1015-1016.

NAHİDE BOZKURT

NASR SÜRESİ

(سورة النصر)

Kur'an-ı Kerim'in yüz onuncu sûresi.

Medine döneminde nâzil olmuştur. Bütün olarak indirilen son sûredir. Nüzûl zamanı hakkında ileri sürülen farklı görüşler içinde sûrenin Vedâ haccı sırasında (Zilhicce 10 / Mart 632) nâzil olduğunu belirten rivayet ağırlık kazanmakla birlikte İslâmiyet'in hızla yayılmaya başladığı 7 veya 8 (628 veya 629) yılında indiğini kabul edenler de vardır (Âlûsî, XXX, 676; M. Tâhir İbn Âşûr, XXX, 514-515). Üç âyet olup fâsılası "ح . ا" harfleridir. Adını ilk âyetinde geçen **nasr** (yardım) kelimesinden alır. "İzâ câe nasrullah" ve Hz. Peygamber'in vefatına işaret ettiği için Tevdî (vedâ) sûresi olarak da isimlendirilir.

Daha önce nâzil olan âyetlerde Allah Teâlâ hidayet ve hak dinle gönderdiği peygamberine zafer vereceğini vaad etmişti (et-Tevbe 9/32-33; es-Saf 61/8-9). Bu sûrede ilâhî yardım gelip fethin gerçekleştiği ve insanların gruplar halinde Allah'ın dinine girdiği belirtilmiş, Resûlullah'tan Cenâb-ı Hak'ı övgü ifadeleriyle yüceltmesi ve bağışlanma talebinde bulunması istenmiştir. Sûrede geçen "ilâhî yardım ve zafer" (nasr, feth) hakkında değişik görüşler ileri sürülmüştür. Hz. Peygamber ve ashabı, vahyin başlangıcından itibaren Hudeybiye Antlaşması'na kadar (6/628) büyük sıkıntılar çekmişti. Yirmi yıla yaklaşan bu süre içinde müslümanlar maddî ve mânevî bakımdan donandıktan sonra ilâhî nusrat ve zafer dönemi gelmiş ve Resûl-i Ekrem'in vefatından iki üç ay öncesinde başarı kernal noktasına ulaşmıştır. Sûrede bu hususa işaret edilerek son peygamberden ebedî âleme geçiş hazırlıklarına başlaması ima edilmiştir. Nitekim bazı kaynaklarda Resûl-i Ekrem'in sûreden böyle bir işaret aldığı ifade ettiği kaydedilmektedir (meselâ bk. *Müsned*, I, 217, 338; Taberî, XV, 434).

Hz. Âişe'den gelen rivayetlerde Resûlullah'ın Nasr sûresinin nüzûlünden sonra

namaz sırasında ve diğer zamanlarında Allah'ı tesbih edip O'na hamd ettiği ve istiğfarda bulunduğu belirtilmektedir (Buhârî, "Tefsîr", 110/1-2; Müslim, "Şalât", 218-220). Hz. Peygamber'in bu dua ve niyazını bir şükür ifadesi, ebediyet âlemi için bir hazırlık ve ümmeti için örnek olarak değerlendirmek mümkündür. Nasr sûresinde ayrıca müminlere elde ettikleri zafer ve gücün, benimsedikleri dinin yerleşip yayılması şeklindeki nimetlere karşılık Allah'a hamdederek şükürde bulunmaları, mânevî sahada gelişmeleri için Allah'tan mağfiret dilemeleri yönünde mesaj verilmektedir.

Nasr sûresinin fazileti hakkında Enes b. Mâlik'ten rivayet edilen ve diğer bazı sûreleri de kapsayan hadiste "İzâ câe nasrullah" sûresinin Kur'an'ın dörtte birine denk olduğu ifade edilmiştir (*Müsned*, III, 146-147, 221; Tirmizî, "Fezâ'ilü'l-Kur'an", 7; sıhhatinin değerlendirilmesi için bk. *Müsned* [Arnaût], XIX, 472-473; XXI, 32-33; İbrâhim Ali, s. 381-382). Bu oran Kur'an muhtevasının tevhid, nübüvvet, dünya ve âhiret ahkâmı şeklinde dört bölümde özetlenmesi ve Nasr sûresinin peygamber gönderme amacını teşkil eden "insanların dine girmesi" olgusunu temsil etmesi biçiminde açıklanmıştır (*a.g.e.*, s. 382). Bazı kaynaklarda nakledilen, "İzâ câe nasrullah sûresini okuyan kimseye Mekke'nin fethedildiği gün Muhammed'le birlikte bulunan gazilerin sevabı verilir" meâlindeki hadisin (Zemahşerî, IV, 295; Beyzâvî, IV, 460) mevzû olduğu kabul edilmiştir (Muhammed et-Trablusî, II, 729).

Nasr sûresi hakkında yazılan eserlerden bazıları şunlardır: İbn Receb, *Tefsîru sûreti'n-Nasr* (İbn Kayyim'in *Tuhfetü'l-vedûd* adlı eseriyle birlikte, Lahor 1339; nşr.

Nesih hattıyla yazılmış Nâsr sûresi

